

БОГМА

Олена Сергіївна
Miledi1982@mail.ru

УДК 330.534.4:65.012.8(477)

КЛАСИФІКАЦІЯ ВИДІВ БЮДЖЕТНОЇ БЕЗПЕКИ КРАЇНИ

CLASSIFICATION OF COUNTRY BUDGETARY SECURITY

к.е.н., доцент кафедри
фінансів, банківської
справи та страхування,
Запорізький національний
університет

Стаття присвячена побудові класифікації бюджетної безпеки. Встановлено, що сьогодні в якості основних ознакових характеристик класифікації бюджетної безпеки виступають рівневий, функціональний та системний підходи. На основі узагальнення існуючих точок зору запропоновано використовувати в якості класифікаційних ознак бюджетної безпеки наступні: рівень ієрархії бюджету; ступінь прогнозованості; ступінь досягнення; ознака адекватності визначення загроз бюджетній безпеці; горизонт передбачуваності.

Статья посвящена построению классификации бюджетной безопасности. Установлено, что сегодня в качестве основных признаков характеристик классификации бюджетной безопасности выступают уровневый, функциональный и системный подходы. На основе обобщения существующих точек зрения предложено использовать в качестве классификационных признаков бюджетной безопасности следующие: уровень иерархии бюджета; степень прогнозируемости; степень достижения; признак адекватности определения угроз бюджетной безопасности; горизонт предсказуемости.

The article is devoted to the construction of a classification of budgetary security. It is established that today, as the main characteristic features of the classification of fiscal security, there are level, functional and systemic approaches. On the basis of the generalization of existing points of view it is suggested to use as the classification features of budgetary security the following: the level of the hierarchy of the budget; degree of predictability; degree of achievement; a sign of the adequacy of the definition of threats to fiscal security; predictability horizon.

Ключові слова: бюджетна безпека, класифікація, загроза, бюджет, бюджетні відносини

Ключевые слова: бюджетная безопасность, классификация, угроза, бюджет, бюджетные отношения

Keywords: budget security, classification, threat, budget, budget relations

ВСТУП

Бюджетні показники виступають базовими індикаторами оцінювання загального стану економічної безпеки країни. Саме тому питання забезпечення бюджетної безпеки країни – як основної складової фінансової та економічної безпеки – є надзвичайно важливими. Зазначене зумовлює актуальність поглибленого вивчення теоретичного змісту категорії «бюджетна безпека», адже забезпечення необхідного і достатнього її рівня можливе лише на основі вірного розуміння всіх притаманних їй сутнісних ознак. Своєю чергою, це визначає доцільність побудови її класифікації, адже класифікування явищ і процесів є важливою частиною наукового пізнання.

Вирішення цієї проблеми є обов'язковою умовою формування комплексного та завершеного розуміння всіх особливостей внутрішньої взаємодії окремих характеристик та елементів бюджетної безпеки в єдиній системі. Формування розгалуженої класифікації бюджетної безпеки має також важливе практичне значення, адже виокремлення й ретельне вивчення різноманітних видів бюджетної безпеки згідно з відповідними класифікаційними ознаками є обов'язковою умовою розробки системи практичних заходів в напрямі її захисту та підтримання на необхідному рівні.

Вивченню концептуальних основ забезпечення бюджетної безпеки України присвячені праці В. Андрущенко, О. Бородія, О. Василюка, А. Гальчинського, В. Кудряшова, І. Луїної, В. Опаріна, О. Проказюк, Ю. Постоленко, В. Суторміної, І. Чугунова та ін.

Проблематика забезпечення економічної безпеки країни, зокрема, класифікація її видів досліджується в роботах українських та російських економістів: А. Архіпова, В. Бутова, О. Барановського, З. Варналя, А. Городецького, С. Глазьєва, О. Власюка, В. Геєця, А. Клімонової, В. Лівшица, Б. Михайлова, В. Мунтіяна, Г. Пастернака-Таранушенка, Я. Радюкової, О. Рахімова, В. Сенчагова, В. Юрьєва та ін.

На сьогодні сформовано значну теоретичну базу в галузі визначення сутності, принципів, проблем та напрямів забезпечення бюджетної безпеки. Поряд із цим, й дотепер існують невирішені проблеми у досліджуваній площині, зокрема, слід відзначити відсутність системної класифікації видів бюджетної безпеки.

МЕТА РОБОТИ

На основі викладеного вище можна сформулювати мету дослідження, яка полягає у дослідженні найбільш розповсюджених ознакових характеристик

класифікації бюджетної безпеки, узагальненні досвіду дослідників аналізованої проблематики та подальшого розвитку на цій основі класифікації видів бюджетної безпеки.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Методологічною та інформаційною основою роботи виступили наукові праці українських та російських науковців з проблематики економічної та бюджетної безпеки, матеріали періодичних видань, Internet-ресурси.

При проведенні дослідження використано методи узагальнення та класифікації.

РЕЗУЛЬТАТИ

Перш за все вважаємо за доцільне охарактеризувати основні підходи до видової класифікації бюджетної безпеки.

Відзначимо, що видовій класифікації бюджетної безпеки у науковій літературі не приділено належної уваги. Проте, як відзначає професор А.А. Ремезков, найбільш розповсюдженими ознаковими характеристиками класифікації економічної безпеки виступають рівневий підхід, який передбачає виділення рівнів особистості, підприємства, регіону, національного (державного) та світового (міжнародного), та функціональний підхід, який передбачає поділ економічної безпеки за сферою дії (продовольча, макро-економічна, фінансова тощо) [1, с. 56].

Враховуючи той факт, що, як вже було відзначено, бюджетна безпека є найважливішою складовою як фінансової, так і економічної безпеки, вважаємо, що зазначені підходи цілком можна застосувати і для видової класифікації бюджетної безпеки.

Відповідно, рівневий підхід до класифікації бюджетної безпеки передбачає виокремлення певних її рівнів, а саме бюджетна безпека регіонів та бюджетна безпека держави [2, 3].

Функціональний підхід полягає в побудові класифікації, яка ґрунтується на узагальненні за характеристикою бюджетних відносин та процесів: безпека міжбюджетних відносин, безпека бюджетно-податкових відносин, безпека ефективності використання бюджетних коштів, тобто бюджетних витрат, безпека бюджетного формування, своєчасності прийняття і характеру касового виконання бюджету, безпека дотримання бюджетної дисципліни, безпека бюджетної політики держави тощо [4].

При цьому слід відзначити, що, враховуючи сутність державного бюджету як основного інструменту об'єктивного та неупередженого перерозподілу національного багатства між суб'єктами економіки, який складається з дохідної та витратної частин, ми вважаємо не доцільним виокремлювати в якості складових бюджетної безпеки безпеку окремих процесів, які відображають надходження та витрачання бюджетних коштів, оскільки розмір таких надходжень та витрат має визначатися лише шляхом співставлення.

При цьому вважаємо, що існують всі підстави для того, щоб, ґрунтуючись на засадах системного підходу, виокремлювати в якості складових безпеку функціонування окремих підсистем, що забезпечують безпеку бюджетної системи, а саме: безпеку податко-

вої системи, безпеку системи контролю за складанням та виконанням бюджету, безпеку системи складання та ухвалення бюджету тощо. Проте такий підхід спрямований скоріше на дроблення складових факторів забезпечення бюджетної безпеки. Кожен з них не характеризує об'єкт класифікації (бюджетну безпеку) в цілому, являючись окремою системою в її складі.

Вважаємо, що класифікацію бюджетної безпеки потрібно проводити, ґрунтуючись на такій методологічній основі, яка б враховувала подвійність характеристик цієї категорії. Так, з одного боку, бюджетна безпека – враховуючи той факт, що її системні характеристики, здійснюють позитивний чи негативний вплив на систему економічної безпеки країни, змінюючи її стан та динаміку через тісний взаємозв'язок взаємозалежність усіх складових елементів безпеки [5, с. 27] – представляє собою історичну властивість економічних систем, відтак вона охоплює всі елементи бюджетних відносин, існує на всіх етапах бюджетного процесу й на всіх ієрархічних рівнях. З іншого боку – враховуючи той факт, що власне безпека представляє собою складне соціальне явище, багатопланове і багатогранне у своїх структурних складових і проявах, що відображає суперечливі інтереси у відносинах різних соціальних суб'єктів на різних етапах суспільного розвитку [6, с. 198] – в міру життєдіяльності та розвитку суспільства для кожного окремого суб'єкта економіки бюджетна безпека є одночасно і самостійним явищем, що має власну специфіку, і соціально важливим феноменом. Крім того, кожна класифікаційна складова повинна характеризувати об'єкт класифікації в цілому, а не окремі його структурні елементи.

Відтак вважаємо за доцільне використання у процесі класифікаційних бюджетної безпеки холистичного підходу, адже холізм, на протиположності атомізму, робить наголос на обов'язковості врахування зв'язків між складовими, адже саме зв'язки виступають основою утворення властивостей не лише елементів, а й системи в цілому [7].

Таким чином, з урахуванням положень наукових праць [8, 9], в якості класифікаційних ознак бюджетної безпеки пропонуються:

– рівень ієрархії бюджету – за цією ознакою бюджетну безпеку пропонується визначати на: макрорівні – бюджетна безпека держави; мезорівні – бюджетна безпека адміністративно-територіальних одиниць: Автономної Республіки Крим, обласного рівня, районного рівня, рівня місцевого самоврядування; мікрорівні – бюджетна безпека підприємств і населення;

– горизонт передбачуваності майбутніх подій – короткострокова, середньострокова; довгострокова бюджетна безпека. Стан короткострокової бюджетної безпеки пропонується оцінювати терміном до 1 року як найбільш критичний з точки зору необхідності застосування екстрених антикризових заходів щодо термінового зниження негативного впливу найбільш суттєвих загроз. Стан середньострокової бюджетної безпеки пропонується визначати терміном до 3 років, що відповідає концепції управління державними фінансами з переходом України до трирічного

середньострокового бюджетного планування. Довгострокову бюджетну безпеку доцільно оцінювати терміном на п'ять років і більше, що відповідає критеріям стратегічного управління державним бюджетом економічно розвинутих країн [10];

– рівень досягнення – максимально або гранично можлива, фактична, допустима, бажана бюджетна безпека. Граничність досягнення визначає забезпечення максимально можливого рівня бюджетної безпеки, виходячи з особливостей соціально-економічного розвитку та запитів суспільства, за наявних та потенційно можливих загроз за умови максимально ефективного функціонування системи забезпечення бюджетної безпеки. Фактична бюджетна безпека відображає наявний рівень бюджетної безпеки на теперішній момент часу. Допустима бюджетна безпека відображає нижній допустимий за даних обставин поріг безпеки. Бажана бюджетна безпека відображає необхідний і достатній її рівень, який дає можливість забезпечити ефективність та стійкість бюджетної системи й бюджетного процесу по відношенню до наявних та потенційно можливих загроз;

– адекватність визначення загроз бюджетній безпеці – правильна та хибна бюджетна безпека. Бюджетна безпека набуває ознак правильної за умов адекватного та точного оцінювання наявних та потенційних загроз суб'єктивного та об'єктивного характеру. Відповідно хибна бюджетна безпека відображає рівень стійкості, самодостатності, адекватності, адаптивності бюджетної системи і бюджетного процесу до фактично не існуючих чи не вірно оцінених загроз. Своєю чергою, неадекватне оцінювання загроз бюджетній безпеці призводить до необґрунтованої бюджетної стратегії, спрямування ресурсів на подолання об'єктивно неіснуючих загроз, не реагування або невчасне реагування на існуючі, проте фактично не визначені чи недооцінені загрози, що призводить до неминучої їх реалізації у короткостроковій перспективі;

– можливість оцінити рівень бюджетної безпеки з урахуванням невизначеності майбутніх подій (загроз) відображає класифікаційна ознака «ступінь прогнозованості», згідно якої бюджетна безпека поділяється на прогнозовану, непрогнозовану, частково прогнозовану. Непрогнозована бюджетна безпека визначається таким станом невизначеності соціально-економічних процесів в суспільстві й у світі, за якого невпевненість набуває фундаментального характеру й аналітик не може виявити та оцінити більшу частину загроз. Частково прогнозована бюджетна безпека ґрунтується на тому, що на основі вивчення статистичних даних за минулі періоди можна спрогнозувати складові наявних та потенційних загроз, проте через обставини невизначеності деякі з суттєвих загроз можуть бути не виявлені чи невірно оцінені. Прогнозована бюджетна безпека визначається таким станом соціально-економічних процесів в суспільстві, за якого на основі вивчення статистичних даних за минулі періоди можна спрогнозувати всі складові наявних та потенційно можливих загроз.

ВИСНОВКИ

Таким чином можна стверджувати, що бюджетна безпека має складну структуру, тобто є полі структурним явищем. В якості пояснення до запропонованої класифікації слід зазначити, що всі види бюджетної безпеки (за всіма ознаками) певним чином взаємозумовлюються та доповнюють один з одного, проте їх об'єднання є неприйнятним, оскільки кожна запропонована ознака характеризує окремий суттєвий аспект такого складного соціально-економічного явища як бюджетна безпека зі своєю проблематикою.

Список використаних джерел

1. Ремезков А.А. Теоретико-методологические основы экономической безопасности / А.А. Ремезков // Национальные интересы: приоритеты и безопасность. – 2007. – № 1 (10). – С. 54–59.
2. Бородій О.А. Управління бюджетною безпекою України: автореф. дис. канд. екон. наук: спец. 08.00.08 «Гроші, фінанси і кредит» / О.А. Бородій; Чернігів. нац. технол. ун-т. – Чернігів, 2015. – 20 с
3. Изотова Г.С. Бюджетная безопасность региона: методы обеспечения / Под ред. О.В. Гончарук. – Вологда : ВНКЦ ЦЭМИ РАН, 2004. – 147 с.
4. Финансовая безопасность: сущность и место в системе экономической безопасности [Электронный ресурс] Официальный сайт информационного ресурса mobilerz. – Режим доступа к ресурсу: <http://mobilerz.ru/finansovaya-bezopasnost-sushnost-i-mesto-v-sisteme-ekonomicheskoy-bezopasnosti/> (дата обращения 01.07.2017).
5. Ковпак О.В. Системні характеристики бюджетної безпеки держави / О.В. Ковпак // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія Економічні науки. – 2016. – Вип. 19, Ч. 2. – С. 25–29.
6. Макаров В.Е. Безопасность как социальное явление / В.Е. Макаров // Учебные записки. – 2009. – № 10. – С. 198–201.
7. Князева Е.Н. Атомизм и холизм в современной теории сложности [Электронный ресурс] / Е.Н. Князева // Философия и культура. – 2013. – № 6. – Режим доступа к ресурсу: <https://publications.hse.ru/articles/101406984> (дата обращения 01.07.2017).
8. Ромашенко Т.Д. Теория экономической и социальной безопасности / Т.Д. Ромашенко // Учебно-методическое пособие для вузов; Издательско-полиграфический центр Воронежского государственного университета, Воронеж. – 2008. – 28 с.
9. Кутилин С.А. Региональная безопасностью Северного Кавказа как подсистема национальной безопасности России: политологический аспект / С.А. Кутилин // Вестник Волгоградского государственного университета. – 2010. – № 2 (18), Сер. 4. – С. 155–158.
10. Остріщенко Ю.В. Досвід застосування стратегічного бюджетного планування в країнах з ринковою економікою / Ю.В. Остріщенко // Наукові праці НДФІ. 2011. – № 1 (54). – С. 44–52.